

ROZHLEDY — MATERIÁLY

Viera Žemberová

Vojvodinské literárne kontakty a literárnovedné kontexty

Pôvodná, po slovensky písaná odborná a umelecká literatúra vo Vojvodine má prirodzenú stáročnú tradíciu kultivovania slovenčiny ako svojho jazyka, rovnako utvárané podmienky na existenciu a rozvíjanie sa, má pevné inštitucionálne a vzdelávacie zázemie, výrazné autorské osobnosti a má výstupy, ktoré sprevádza nielen pozornosť, ale aj uznanie odbornej a kultúrnej verejnosti.

Popri literárnom vedcovi *Michalovi Harpáňovi*, spisovateľovi *Paľovi Bohušovi*, kultúrnym publicistovi a vydavateľovi *Miroslavovi Demákovi* by bolo možné pripomenúť si nemalo osobností, ktoré do kontaktu slovakistika a slavistika vstupujú svojou kultúrnou aktivitou a za posledné tri desaťročia rozvíjajú výrazne v iniciujúcom kultúrnom koncepte a režime to, čím sa udržiava spoločenské a vzájomné prepojenie a informovanie sa.

Záujem o literatúru Slovákov žijúcich v súčasnosti mimo územia svojej historickej zeme vyše dvoch desaťročí predstavoval *Peter Andruška* ako náročný výskumný projekt, ktorý obsahol zábery do kultúrnej publicistiky, raného heuristického výskumu, dostupného kultúrneho a časopiseckého, textového a osobného autorského materiálu uchovaného a spracovaného vo vojvodinských archívoch, neskôr v ňom pokračoval v aktualizovaní odkazov na konkrétnu autorskú alebo spoločenskú, či výraznú kultúrnu osobnosť a v záverečnej etape sa Andruškov výskum zhmotňoval vo výnimočnej nitrianskej sérii *Zošity s ústredným pomenovaním Kultúra a súčasnosť* predovšetkým v interpretačne komponovaných porovnávacích literárnovedných výstupoch.

Od deväťdesiatych rokov 20. storočia sa záujem o slovenskú literatúru v zahraničí viazal na poslanie literárneho a kultúrneho pracovníka s jediným zámerom, emancipovať a dôkladne poznať slovenskú literatúru žijúcu mimo autentického slovenského kultúrneho priestoru, čo sa stalo skutočnosťou a vklady do literárnohistorického kontextu slovakistiky a slavistiky ostávajú neprehliadnutelné, ba vyhľadávané.

Pôvodný jednosmerne nastavený zámer poznať slovakistiku za hranicami slovenského kultúrneho pôdorysu sa ustálil a rozvíja sa ako intenzívna potreba povýšená na proces vzájomného dopĺňania sa a prepájania kultúrnej aj literárnovedne rozvíjanej tvorivej súčasnosti v tých zložkách slovenskej vojvodinskej kultúry a literatúry, ktoré uchovávajú svoju autenticitu a majú záujem o komparovanie aj hodnotenie súbežne s procesmi živými v slovenskej literatúre a literárnej vede. V literárnovednom podloží sa tak aktivizujú literárna história a literárna kritika z autentického vojvodinského slovakistického priestoru.

V Novom Sade má na univerzitnej pôde svoje pevné a reprezentatívne miesto oddelenie slovakistiky zložené zo štúdia slovenskej literatúry a slovenského jazyka a medzi erbové osobnosti v literárnovednom výskume patrí Michal Harpáň, ktorý svoje štúdiá vedie mnohorozmerne, ale výrazné úsilie venuje šíreniu vedeckého profilu slovenskej poézii vo Vojvodine.

Žáner monografie vyhovuje metodike aj organizovaniu výstupov profilového výskumu konkrétnej prozaickej alebo básnickej osobnosti. Februárové dvojčíslo (5 – 6, 12. február 2014, s. 9) kultúrneho periodika Literárny týždenník zverejnilo rozhovor Etely Farkašovej so *Zuzanou Čížikovou*, Harpáňovou študentkou a autorkou monografie o „poprednej predstaviteľke dolnozemskej slovenskej literatúry“ s názvom *Básnické dielo Viery Benkovej* (2005), reč bola aj o rozpracovanej práci o *Jánovi Labáthovi*, pod názvom *Slovenská vojvodinská poézia v pozornosti literárnej vedy*. Rozhovor, ktorý prirodzene smeroval od Zuzany Čížikovej ad fontes znova k jej osobnostnému profilu a potvrdil to, o čom už nemožno zapochybovať, že na Dolnej zemi sa nielen po predkoch uchovalo, ale jestvuje na výskum, poznanie, šírenie a zhodnocovanie vojvodinskej po slovensky napísanej literatúry, slovami Z. Čížikovej, „*široké pole na výskum, nielen literárnovedný, ale i z aspektu kultúry, histórie [...]*“. Pointou rozhovoru, ktorá zaujme slovakistov, je konštatovanie: „*Ešte šťastie, že je kontakt s materskou krajinou v poslednom období živší a čulejší a že sa tým otvára možnosť lepšie sa navzájom spoznať, čo môže naše domovské literatúry len a len obohatiť*“. Toto želanie bude latentné, udržiavať ho v jeho aktuálnosti bude geografický a literárny priestor, dejinami vytvorený rozostup v kultúrnej pamäti, ale aj skutočnosť, že vojvodinská slovakistka žije v súručenstve s ďalšou autentickou národnou literatúrou a ich dotyk musí byť prítomný a mal by prirodzene byť – čo aj len ako ozvena – v pôvodnej tvorbe vojvodinskej slovenskej literatúry.

Výskumné adaptovanie vojvodinskej tvorby pre mladých čitateľov do vývinového celku slovenskej literatúry pre deti a slovenskej literatúry pre mládež uskutočnila v syntéze *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež* od roku 1960 Zuzana Stanislavová (2011), keď prizvala *Jarmilu Hodoličovú* z univerzity v Novom Sade za spoluautorku, popri ďalších, na rekonštrukciu toho, kto a čo píše a čo čítajú deti v jej vojvodinskom „krají“. Pozvanie vyslala editorka správnej adresátke, pretože Jarmila Hodoličová vo svojej literárnovednej genéze má vpísaný materiálový výskum

oficiálnych aj súkromných archívov, časopisov, edícií, spisovateľov i pismákov a textovej tvorby, ktorá vyšla na Dolnej zemi pre slovenské deti a čitateľov spred troch storočí po dnešok.

Jarmila Hodoličová svoje miesto v literárnovednom výskume si utvárala cez detskú literatúru, ktorú uzavrela vo výstupe *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti* (2005) a začína ho sledovať prostredníctvom autorských portrétov od 18. storočia, aby ho najnovšie a nateraz uzavrela reprezentatívnym výberom rozprávok *Medovník. Chrestomatia slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti* (2011), ktorú autorsky sama dotvára prehľadovou kapitolou *Slovenská vojvodinská literatúra pre deti*, rozložila ju v chronologickom priereze od 18. storočia až po súčasnosť. Vývinový proces sledujú podkapitoly o literatúre v znamení spomienok na národnooslobodzovací boj a pohľad do nových dní – 60. roky, na najplodnejšie obdobie literatúry pre deti a mládež – 70. roky, na najchudobnejšie obdobie – 90. roky a na literatúru v rokoch 2000 – 2010. Literárnovedný život v súčasnosti, podľa autorky, okrem jej výstupov dotvára práca *Pavla Mučaja Podľa duše dieťaťa* (2005), v nej sleduje recepčné kontakty slovenskej a vojvodinskej tvorby pre mladých čitateľov.

V publikácii *Kontúry slovenskej vojvodinskej literatúry a kultúry* (2011) rozširuje Jarmila Hodoličová problémové podložie svojho výskumu, pritom metodicky nemení postup: identifikácia materiálu, autorské mapovanie, porozumenie textu, interpretácia textu, naznačenie spoločenských a hodnotových väzieb do širšieho kultúrneho priestoru a iného slovanského jazykového kódu. Tematické a kompozičné rozčlenenie publikácie zodpovedá dominantnému substantívu v názve publikácie. Autorka vytvára predovšetkým časové kontúry, vymedzenia pre súvislosti, kontakty, odlišnosti a presuny v rámci dominantného etnického spoločenstva pre vojvodinských Slovákov, ktorí svoju jazykovú identitu nenavrstujú odmietaním napojení či preprenosťou na kultúru, do ktorej vstupujú a dorozumievajú sa ňou spoločnou látkou, emóciami, mravmi a hodnotami.

Azda ostáva prirodzeným predpokladom ambícia Jarmily Hodoličovej každou ďalšou publikáciou nadväzovať na doterajší výskum a kdesi na horizonte najskôr ostáva želanie vytvoriť postupne celostný profil dejín vojvodinskej slovenskej literatúry vo všetkých jej súradniciach a osobitostiach.

Nateraz monografické a portrétne štúdie vznikli z bio-bibliografických poznatkov o Albetovi Martišovi, Gustávovi Maršalovi-Petrovskom, o spisovateľskom rode Čajakovcov a o vzťahoch Svetozár Hurbana Vajanského k vojvodinskému prostrediu. Tento vývinový blok zasahuje latentne 18. storočie až začiatok 20. storočia aj v dejinách slovenskej literatúry a vypovedá, popri inom, aj o jave dvojdomosť autora a o tej iste náučnej, hodnotovej a ideovej dispozícii jeho tvorby, čo je možné iba tak, že sa docení a objektívne zhodnocuje dosah i presah reálií politicko-geografického rozloženia slovanského etického prvku v európskom zemepise.

Slovenské ženské hnutie na prelome dvoch storočí má v slovenskej literatúre dominantné osobnosti v činoch a postojoch ranej ženskej aktivity v slovenských národných dejoch v Terézii Vansovej, Elene Maróthy Šoltésovej a zahrnuje do seba dnes už klasický fond tvorby realistických spisovateliek. V historicko-interpretáčnom výklade Hodoličovej ide o vytvorenie panoramatického pohľadu zasahujúceho kultúrnu sieťnicu aktivizácie národného života, ktorý si našiel aj tematické vyjadrenie v žánroch epiky. Po exkurze do nástrojov, ktoré sa zúčastnili v minulosti na formovaní Vzdelávania v slovenskom jazyku vo Vojvodine – dôraz sa kladie na čítankové učebnice až po rok 2010 – nasledujú voči adresátovi náročnejšia osvetovo-kultúrna publikácia Národný kalendár a časopis Nový život v časti Slovenské periodiká vo Vojvodine. V literárnovednej obci si zvýšenú pozornosť získalo periodikum Nový čas, svoju odbornú hodnotu si periodikum utváralo príspevkami sústredenými na genologickú problematiku, otázky teórie textu, ale zamýšľalo sa aj nad príjemcom umeleckej literatúry, teda vytváralo priestor aj na relevantnú literárnu kritiku. V Sondách do našej literárnej kritiky sa stretli tri historicko-kritické marginálie dedikované obnovenému vydaniu románu Jána Čajaka Zuzka Turanová, prierezu prózami Zoroslava Speváka a jubilejnej reminiscencie na publikované literárnohistorické práce Jána Kmeťa. Záver publikácie patrí východisku Hodoličovej záujmu o literatúru a literárnovednú reflexiu nad získaným materiálom a textom, zvlášť sa venuje literatúre pre mladého čitateľa. Miera reminiscencie je v tomto bloku vysoká a zblízuje sa s rekapituláciou toho, čo publikovala o tejto recepčnej línii v doterajšom svojom sondovaní vojvodinskej slovenskej literatúry.

Vojvodinská slovenská literatúra a literárna veda žijú, sú napojené na výraznú akademickú ustanovizeň, ktorá dbá o ich uchovanie a rozvíjanie i šírenie, cenné však ostáva to, že svojou prítomnosťou a hodnotou prekročila iluzórnú hranicu osamelosti a tradičnosti.